

SOTSIAALKINDLUSTUSAMET

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti
tuleviku heaks

SOTSIAALKINDLUSTUSAMET
Õiguse ja järelevalve osakond
KOV nõustamistalitus

ÜLDJUHEND

Kohaliku omavalitsuse sotsiaalteenuse korraldamise üldjuhend ametnikule

Koostatud 2020.a., uuendatud 2023.a.

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Sotsiaalõiguse põhimõtted.....	4
2. Sotsiaalhoolekandeline abi andmise korraldamine	8
2.1 Abivajaduse hindamine ja teenuse osutamine	8
2.2 Ülalpidamiskohustus	11
3. Isikuandmete töötlemine sotsiaalteenuste puhul	13
4. Teabe avaldamine	16

Sissejuhatus

Kohalik omavalitsus (edaspidi KOV) on kohaliku sotsiaalhoolekande esmatasandi korraldaja. Esmatasandil korraldamine tähendab abivajaduse märkamist, hindamist ja vajadusele vastava sotsiaalteenuse korraldamist. Teise tasandi sotsiaalteenustena saab käsitleda riigi korraldatavaid sotsiaalteenuseid nagu erihoolekanne, rehabilitatsioon ja abivahendite võimaldamine.

Sotsiaalhoolekande seadusest tuleneb kohaliku omavalitsuse üksustele ülesanne kehtestada sotsiaalhoolekandelise abi andmise kord, mis peab sisaldama vähemalt sotsiaalteenuste ja -toetuste kirjeldust ja rahastamist ning nende taotlemise tingimusi ja korda. Kuigi seaduses on ära nimetatud 13 kohustuslikku sotsiaalteenust, mida kohaliku omavalitsuse üksus korraldama peab, siis käesolev üldjuhend on suunatud eelkõige täiskasvanutele suunatud teenustele.

Üldjuhendis selgitatakse sotsiaalõiguse põhimõtteid, kirjeldatakse sotsiaalhoolekandelise abi andmise korraldamist ning lisaks luuakse arusaam isikuandmete töötlemisest ja teabe valdamisest. Üldjuhend on loodud aitama korraldada sotsiaalteenuseid kohalikes omavalitsustes.

1. Sotsiaalõiguse põhimõtted

Tulenevalt põhiseaduse väärtuskorrast seavad sotsiaalõiguse põhimõtted keskmesse inimese. Sotsiaalõiguses oluliste põhimõtete nimetamise eesmärgiks on kajastada lühidalt olulisemate sotsiaalõiguse põhimõtete sisu.

- **Inimväarikus**

Inimest tuleb sotsiaalkaitse korraldamisel kohelda alati inimväarikalt.

Inimese võime ennast teostada, end väärtuslikuna tunda ning inimväärsetes tingimustes elada võib sattuda ohtu mõne sotsiaalse riski, näiteks töökaotuse või haiguse, realiseerumise korral. Ent kuidas otsustada, mis ulatuses ja mil viisil abi puuduse korral tagada? Abi on kooskõlas inimväarikuse põhimõttega, kui abiga tagatakse inimese esmavajaduste rahuldamine.¹ Hindamaks abi piisavust saab arvestada inimese sissetulekuid ja toimetulekupiiri riigis.² Kohaliku omavalitsuse (edaspidi *KOV*) kohustus korraldada sotsiaalteenuste andmist tähendab, et omavalitsusel tuleb tagada teenuste tegelik kättesaadavus ning abivajajal on õigus saada talle vajalikku teenust. Kui linnas või vallas sotsiaalteenuste pakkujaid ei ole, peab vald või linn teenusepakkuja leidma mujalt või hakkama ise teenust pakkuma.

Inimesega arvestatakse temaga seotud menetluses.

Haldusmenetluse seaduses, samuti sotsiaalhoolekande seaduses on inimesele garanteeritud mitmed menetluslikud õigused, mis aitavad tagada inimese väarikust austava kohtlemise haldusmenetluses. Nendeks õigusteks on eelkõige õigus kaasamisele ja ärakuulamisele³, õigus, et haldusorgan selgitaks inimesele tema õigusi ja kohustusi, abistaks teda⁴, õigus, et haldusorgan arvestaks inimese taht⁵, õigus, et haldusorgan põhjendaks oma otsuseid.⁶ Ka vaesuses olev ja vaimupuudega inimene tuleb menetlusse kaasata, ta ära kuulata, abistada teda erinevate menetlustoimingute tegemisel, selgitada erinevaid võimalusi abi saamiseks.

- **Inimese omavastutus**

Inimesel on esmane vastutus teda ohustavate sotsiaalsete riskidega toimetulekul.

Esmane vastutus inimväärse elu kindlustamiseks lasub inimesel endal. Avalik võim toetab inimest, kui ta inimväärse elu kindlustamisega toime ei tule. KOV hindab inimese ja tema perekonna võimekust iseseisvalt toime tulla ning toetab inimest sotsiaalteenuste või muu abiga, kui see osutub vajalikuks. Sealjuures tuleb eelistada

---

¹ RKPJK 21. jaanuari 2004. a otsus asjas nr 3-4-1-7-03, punkt 14; vt ka 5. mai 2014. a otsus asjas nr 3-4-1-67-13, punktid 31 ja 49

² Sotsiaalhoolekande seadus (edaspidi *SHS*) § 131 lg 3.

³ Haldusmenetluse seadus (edaspidi *HMS*) § 40

⁴ HMS § 6, § 36

⁵ SHS § 12 lg 1

⁶ HMS § 56

toetusi ja teenuseid, mis võimaldavad inimesel võimalikult suures ulatuses iseseisvalt hakkama saada.

Omavastutusel on oluline roll igas etapis, sealhulgas sotsiaalsete riskide ennetamisel. Seetõttu on tähtis, et avalik võim toetaks inimest suurema iseseisvuse ja omavastutuse võime arendamisel, pakkudes näiteks võlgnevuste korral võlanõustamis- või tugiisikuteenust, mis on abiks olemasolevate võlgadega tegelemisel ja uute ennetamisel.

Hüvitise taotlemisel peab inimene aitama igakülgset kaasa eesmärgipärastele ja efektiivsele menetlusele ning asjaolude muutumise korral hüvitise kohandamisele.

Omavastutus hõlmab ka kohustust menetlusele igakülgset kaasa aidata. See tähendab, et avaliku võimu poolt antavate hüvitiste saamiseks peab inimene hüvitise andmise protsessis aktiivselt osalema. Näiteks tuleb KOV-ile esitada vajalikud andmed ja nõutud dokumendid ning teavitada asjaolude muutumisest, kui see võib mõjutada hüvitise saamist. Kaasaaitamiskohustus ei ole aga kõikehõlmav, sellele seab piirid proportsionaalsuse põhimõte – haldusorgani nõue peab olema sobiv, vajalik ja eesmärgipärane ning inimese suhtes võimalikult vähe koormav.

- **Solidaarsus**

Sotsiaalsed õigused ja sotsiaalkaitse süsteem põhinevad solidaarsusel.

Perekondlikes suhetes avaldub solidaarsus eelkõige perekonnaliikmete kohustuses abivajajat pereliiget toetada. Ühiskondlikul tasandil tähendab solidaarsuse põhimõte aga seda, et sotsiaalsete riskide realiseerumise korral on igal inimesel õigus saada avalikult võimult vajalikku abi ja toetust, sõltumata sellest, milline on olnud tema senine panus sotsiaalkaitse. Sotsiaalhoolekandes toimib solidaarsus ressursside ümberjagamise teel – sotsiaalset kaitset vajavaid ühiskonnaliikmeid toetatakse teiste ühiskonnaliikmete poolt panustatu arvelt.

Solidaarsuspõhimõtte rakendamise ja selle erisused sotsiaalkaitse korralduses sätestab seadus.

Kõik on seaduse ees võrdsed. Riigikohtu hinnangul tähendab see „eelkõige võrdsust seaduse kohaldamisel ning selle mõte seisneb nõudes rakendada kehtivaid seadusi kõigile inimestele erapooletult ja ühtemoodi“.⁷ Lisaks võrdsusele seaduste kohaldamisel, seadused peavad ka sisuliselt kohtlema kõiki sarnases olukorras olevaid inimesi ühtemoodi“.⁸ Nii tuleb arvestada võrdsusõiguse nõuetega näiteks toimetulekutoetust määrates kui ka kohalikke sotsiaaltoetusi välja töötades.

---

⁷ RKPJKo 03.04.2002, 3-4-1-2-02, p 16; nt ka RKKKo 08.10.2015, 3-1-1-68-15, p 15

⁸ RKPJKo 01.10.2007, 3-4-1-14-07, p 13; vt ka RKPJKo 30.09.2008, 3-4-1-8-08 ; RKPJKo 20.03.2006, 3-4-1-33-05, p 26.

- **Avaliku võimu selgitamis- ja abistamiskohustus**

Inimese vajadusele, arusaamisele ja huvile vastava hüvitise andmise otsustamiseks abistatakse teda avalduse esitamisel või toimingute tegemisel, kui ilma abistamata jääksid tema õigused teadmatusel või muul põhjusel teostamata.

Inimese igakülgne abistamine on üheks uurimispõhimõtte väljenduseks ning osaks heast haldustavast. Näiteks peab haldusorgan taotlejale vajaduse korral osutama abi hüvitise taotlemiseks vajalike dokumentide saamisel. Selgitamiskohustus hõlmab nii haldusorgani kohustust omal initsiatiivil menetlusosalist teavitada ja nõustada, kui ka inimese sooviavaldust saada aru võimalikest tagajärgedest. Sotsiaalasjade menetlemisel lasub haldusorganil üldisest intensiivsem nõustamiskohustus ning kohustus aktiivselt kommunikatsiooni juhtida.⁹ Üldjuhul toimub nõustamine inimese soovil. Kui aga inimene ei suuda taotlust täita ning kui selles esineb ilmseid vigu või muul viisil on ilmne, et ta ei oma piisavat teavet menetluses toimetulemiseks ning menetluse eesmärk jääks ilma haldusorgani abita täitmata, peab haldusorgan viitama abivajaja võimalustele ning teda abistama ka konkreetse sooviavalduseta. Uurimispõhimõtte ja haldusorgani selgitamiskohustuse koostöös peab haldusorgan juhul, kui inimese poolt esitatud taotlusel ei ole alust, kuid tal oleks võimalik saada teistlaadset sotsiaaltoetust, -teenust või muud abi, näitama üles initsiatiivi tema tegeliku olukorra ja abivajaduse väljaselgitamisel ning vastavaid võimalusi selgitama.¹⁰ Samuti, kui inimene pöördub haldusorgani poole näiteks rehabilitatsioonitoetuse saamiseks, kuid tal on õigus ka puudetoetusele, mida ta teadmatusel taotlenud pole, on haldusorganil kohustus juhtida vastavale võimalusele tähelepanu.

- **Sotsiaalkaitse konfidentsiaalsus**

Inimese sotsiaalse kaitse vajadus ja hüvitise andmine on era- ja perekonnaelu saladus.

Igähele on õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning sõnumite saladust.¹¹ Sotsiaalhooldusmenetluses töödeldavad andmed on väga tundliku iseloomuga ning saladuse hoidmise kohustus lasub kõigil, kes menetlusse puutuvad, sõltumata nende positsioonist või asjaoludest, mil moel andmed neile teatavaks said.

- **Koostöö**

Sotsiaalkaitse paremaks korraldamiseks on hüvitisi andvatel asutustel ja inimestel kohustus teha koostööd.

---

⁹ Aedmaa. Kommunikatsioon haldusmenetluses. Juridica II/2005, lk 110.

¹⁰ Õiguskantsleri ettepanek rikkumise kõrvaldamiseks 09/2006-nr 7-1/060975/0606077, kättesaadav: <http://www.oiguskantsler.ee/files/135.pdf>, punktid 8, 10 ja 12.

¹¹ EIÕK art 8 lg 1. Mida arvatakse eraelu kaitsealasse, loe PS § 26 kommentaari punkist 4.

Sotsiaalsete õiguste terviklik kaitse eeldab sageli operatiivset tegutsemist ja kiireid lahendusi, seega on sätestada koostööpõhimõte, mis pole piiratud ühe formaliseeritud koostöövormiga, nagu seda on ametiabi. Sotsiaalkaitse kohustatud inimeste hulgas on ka selliseid, kes ei kvalifitseeru haldusorganina, kuid kellel on samuti võtmeroll sotsiaalsete õiguste tervikliku kaitse tagamisel, näiteks perearstid. Koostööl on suur tähendus juhtudel, kui inimesel on kompleksne probleem, mis vajab lahendamiseks mitme asutuse ja ühist isiku vajadusest lähtuvat tegutsemist. Koostöö puudumine, vähesus või asjaosaliste vahelised lahkkelid vastutuse jagunemise üle võivad põhjustada isikute sotsiaalsete õiguste kahjustumist.

Sotsiaalkaitse konfidentsiaalsuspõhimõtet ja isikuandmete kaitse põhimõtteid arvestades korraldatakse hüvitist andvate asutuste ja isikute koostöö inimest kõige vähem koormaval viisil. Võimaluse korral tagatakse abistamine tema valitud asutuse või isiku kaudu.

Abivajava inimese vähima koormamise kohustus tähendab haldusorgani jaoks põhimõtteliselt keeldu seada enda asjaajamise mugav vms kaalutus ettepoole.. Sellisel põhimõttel on isikut õigustav ja haldust distsiplineeriv funktsioon, millest sotsiaalkaitset korraldab isik või asutus peab juhinduma oma tegevuse korraldamisel. Näiteks hõlmab see haldusorganite kohustust muuta riigi infosüsteeme efektiivselt ära kasutades menetlus sotsiaalasjades isiku jaoks võimalikult lihtsaks, mis on ka sotsiaalkaitse infosüsteemi kontseptsiooni põhiline alus.¹²

---

¹² Sarnaseid sätteid leidub kehtivas õiguses mitmetes seadustes näiteks kohustusena kasutada rahvastikuregistri andmeid (nt Eesti Haigekassa seadus (edaspidi *HKS*) § 2 lg 2¹, Riikliku pensionikindlustuse seadus (edaspidi *RPKS*) § 53 lg 1 p 1 jt).

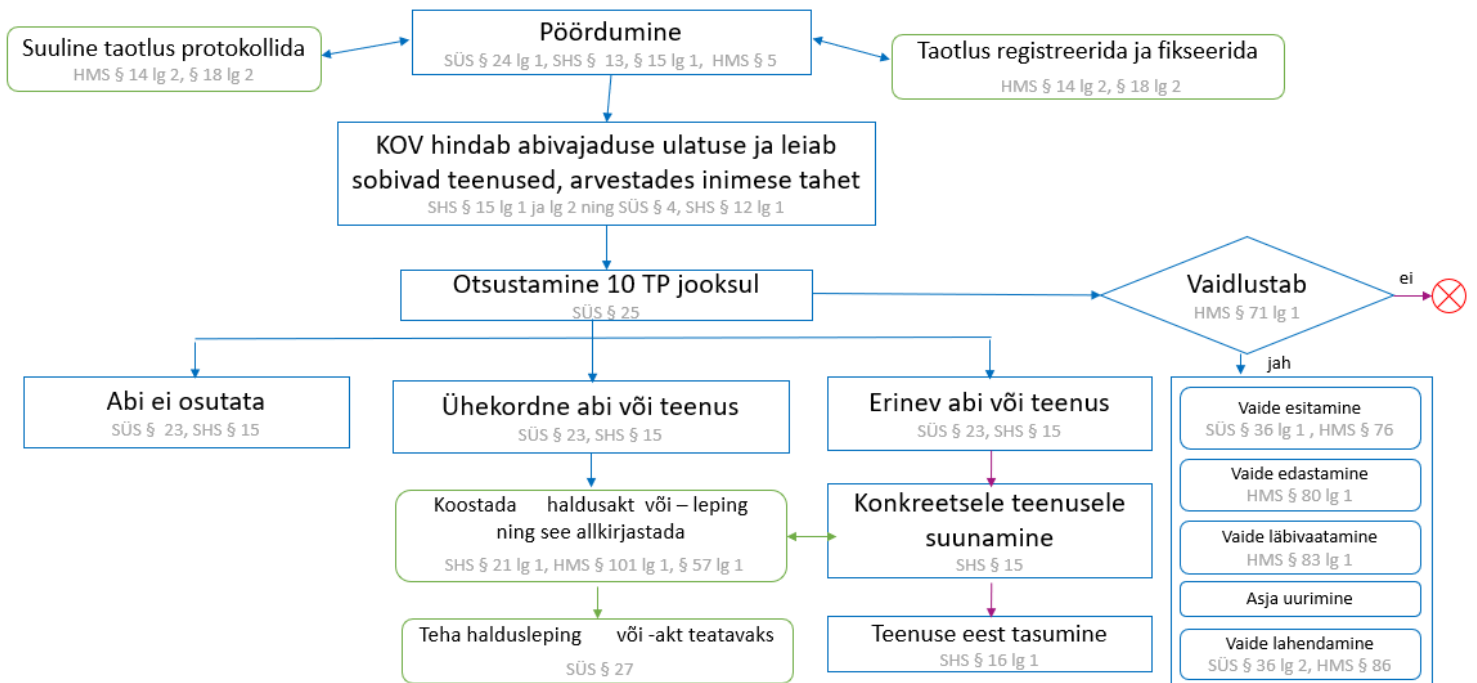
2. Sotsiaalhoolekandeline abi andmise korraldamine

KOV-il on kohustus kehtestada sotsiaalhoolekandeline abi andmise kord, mis sisaldab sotsiaalteenuste ja -toetuste kirjeldust, rahastamist ning taotlemise tingimust ja korda. Omavalitsuse otsustada on, kas kehtestada üks üldine kord kõigi teenuste kohta või iga teenuse kohta eraldi. Peasi, et see tagaks piisava õigusselguse, võimaldaks abivajadust terviklikult hinnata ja eesmärgipäraselt abi anda.

Abi andmise korra esmane eesmärk on kirjeldada, millisel viisil KOV sotsiaalteenust osutab ning mida inimene teenuste taotlemiseks ja saamiseks tegema peab. KOV-il tuleb järgida temale antud volituse piire ning täita seda nõutud ulatuses. Volikogu poolt kehtestatavas määruses ei tohi omavalitsus kehtestada teenuse saamise õigusele piiranguid, mis välistavad abi andmise neile inimestele, kellele seadus kohustab abi osutama või anda abi seaduses sätestatust vähem.

Sotsiaalhoolekandeline abi andmise korra kehtestamine on üksnes volikogu ainupädevuses. Kohaliku omavalitsuse korraldamise seaduse (edaspidi *KOKS*) § 22 lg 1 p 5 kohaselt on volikogu pädevuses toetuste andmise ja valla või linna eelarvest finantseeritavate teenuste osutamise korra kehtestamine.

2.1 Abivajaduse hindamine ja teenuse osutamine

Joonis 1. Abivajaduse hindamine

- **Abivajaduse hindamine**

Abivajaduse hindamise tulemusel saab KOV otsustada, milline abi (sh teenus) tagab inimese toimetuleku. Inimesel puudub nõudeõigus konkreetsele sotsiaalteenusele, kuid tal on õigus vajadusele vastavale abile. Antav abi peab vastama hindamise käigus tuvastatud terviklikule abivajadusele. Lisaks saab KOV otsustada, kuidas abi osutada: missugused on kodulähedased võimalused ja milliseid sobivaid teenuseid saab teistest omavalitsustest.

Inimese abivajaduse hindamiseks kasutatakse igapäevases töös kohalikes omavalitsustes erinevaid hindamisvahendeid. KOV on vaba otsustama, millist hindamisvahendit ta abivajaduse hindamisel kasutab. Hindamisvahendina tuleks kasutada aga kindlasti sellist küsimustikku, mis võimaldab hinnata terviklikult inimese abivajadust, mitte üksiku teenuse põhised.

Lisaks võib teenuse osutamise üle otsustamine alata ka pöördumisest, mille on teinud KOV-ile muu isik (nt abivajava isiku perekonnaliige, politsei, kohtunik, hoolekande-, tervishoiu- või haridusametuse töötaja). SHS-ist tuleneb abivajadusest teatamise kohustus, mis tähendab, et igal isikul on kohustus anda teada abivajavast inimesest. Abivajajast teadaandmine ei tähenda aga alati seda, et abivajaja soostub abi vastu võtma. Sotsiaalkaitse põhimõtete kohaselt tuleb silmas pidada inimväärikust ja inimese omavastutust. Ka praktiliselt ei saa inimesele peale sundida sotsiaalhoolekandelist meedet, mida ta ei soovi. Sotsiaalteenuste osutamisel, sotsiaaltoetuste ja muu abi andmisel tuleb arvestada inimese tahet. Siiski ei tohiks keelduda sotsiaalhoolekandelise abi pakkumisest põhjusel, et inimene ei olnud esialgselt sellega nõus. Kui inimene algselt ei tunnista oma abivajadust ega soovi sotsiaalteenust, siis tuleb talle jätkuvalt selgitada erinevate sotsiaalteenuste sisu, motiveerida minna teenust osutava asutuse või töötajatega tutvuma.

- **Teenuse osutamine haldusakti või halduslepinguga**

Eelpool toodud joonisest 1 nähtuvalt koostab kohaliku omavalitsuse üksus koostöös teenust saava inimese ja teenuseosutajaga teenuse osutamise haldusakti või halduslepingu, määrates selles muu hulgas kindlaks kõrvalabi vajaduse määrast tulenevad toimingud, mis tagavad abivajaja turvalisuse ja toimetuleku hooldusteenuse kasutamise ajal. Haldusaktiga vormistatakse ka teenuse osutamisest keeldumine. Kui inimest otsustakse mitte abistada tema soovitud viisil või ulatuses, peab otsusest nähtuma, miks talle soovitud abi ei võimaldata (nt selgitus, miks väljaspool kodu osutatava üldhooldusteenuse võimaldamine ei ole inimese abivajadust arvestades kohane abi ning kuidas katab abivajaduse ära mõni muu abimeede, nt tugiisiku, isikliku abistaja või koduteenus).

Sotsiaalteenuste andmine osutatakse üldjuhul haldusaktiga. Koduteenuse, väljaspool kodu osutatava üldhooldusteenuse, isikliku abistaja ja tugiisiku teenuse

korral saab teenuse andmise otsustada haldusakti kõrval ka halduslepinguga, mis koostatakse koostöös teenust saava inimese ja teenuseosutajaga. Haldusakti eristab halduslepingust eelkõige see, et haldusakt on haldusorgani ühepoolne otsus, haldusleping aga eeldab lepingupoolte vahelist kokkulepet lepinguga reguleeritavates küsimustes.

Haldusakt peab sisaldama viidet ka haldusakti vaidlustamise võimaluste kohta, tähtaja ja korra kohta. Ehkki vaidlustamisviite puudumine ei too kaasa selliseid õiguslikke tagajärgi nagu haldusakti tühisus, siis võib selle puudumist pidada mõjuvaks põhjuseks, kui viite puudumise tõttu vaidlustamise tähtaeg möödus (HMS § 57). Vaide esitajal võib vaidlustamisviite puudumise tõttu jääda selgusetuks, kuna, kellele ja mil viisil ta saab tema suhtes tehtud otsust vaidlustada.

SÜS § 36 lõike 2 kohaselt tuleb sotsiaalkaitse korraldamisel tehtud otsuse peale esitatud vaie lahendada 30 päeva jooksul. Sotsiaalkaitse korraldamisel tehtud otsuse või toiminguga peale esitatakse vaie otsuse teinud või toiminguga sooritanud haldusorganile, mis KOV otsuse puhul tähendab vaide esitamist valla- või linnavalitsusele. Kui otsuse on teinud sotsiaaltöö ametnik, võiks vaide läbi vaadata teine ametnik või valla- või linnavalitsus kollegiaalorganina. Vaidemenetluse käigus saab haldusorgan enesekontrolli korras parandada menetlusvigu, sealhulgas puudusi kaalutusõiguse kasutamisel. Vaidemenetluses ei tohiks esile tuua uusi kaalutlusi, millest haldusorgan otsust tehes lähtus. Uute asjaolude ja kaalutluste selgumisel tuleks uuendada haldusmenetlust, vajadusel tunnistada senine haldusakt kehtetuks ja teha uus haldusakt. Inimesel on võimalik pöörduda vaidemenetluse asemel otse halduskohtusse.

- **Teenuse eest tasumine**

Sotsiaalteenuse osutamise eest võib võtta tasu. Tasu suurus oleneb sotsiaalteenuse mahust, teenuse maksumusest ning teenust saava inimese ja tema perekonna majanduslikust olukorrast. Teenuse eest võetav tasu määratakse kindlaks inimese suhtes tehtavas haldusaktis. Haldusaktis peaks nähtuma ka hinnangud inimese ja tema ülalpidajate maksevõimele ning kui suur osa teenuse maksumusest jääb sellest tulenevalt inimese enda kanda. Üldine ja ühetaoline tasu määramine sotsiaalhoolekandeline abi andmise korras ei võimalda individuaalset maksevõimet hinnata, mistõttu ei saa KOV üldakti tasandil ära määrata (nt kindla protsendina teenuse maksumusest), kui suur osa teenuse maksumusest jääb teenuse saaja kanda.¹³

Tasu maksmise nõuet ei saa aga KOV haldusaktiga panna otse ülalpidajatele kohustuseks (vt punktist 2.2). Tasu tohib nõuda üksnes sotsiaalteenuse saajalt, kuid abivajaja omaosaluse kindlaksmääramisel võib KOV arvestada ka tema pereliikmete

---

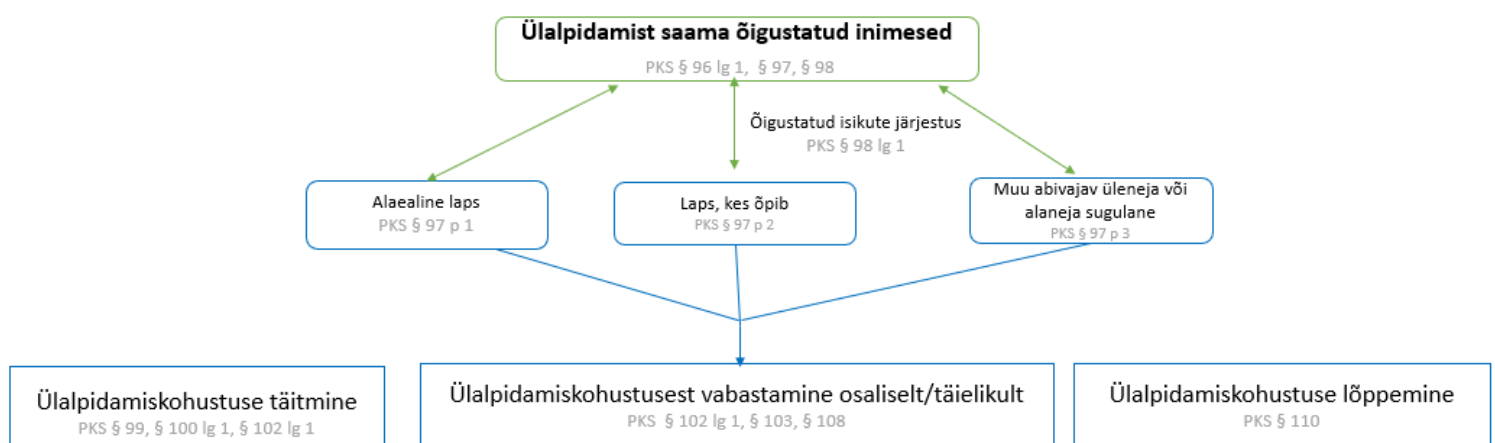
¹³ RKPJK asjas nr 5-18-7, p 159.

eeldatavat rahalist ülalpidamiskohustust, kuid ei või haldusaktiga panna ülalpidamiskohustuslasele kohustust teenuse eest tasuda. KOV peab uurima, kas pereliikmed võtavad hooldusteenuse arvete tasumisest osa ning võib neile teatada, kui suure osa kuludest nad peaksid kandma.

Sotsiaalteenuse eest tasumise kohustuse seadmisel arvestatakse esmalt inimese enda võimalusi, seejärel ülalpidamiskohustusega lähedaste võimalusi ja viimasena lasub teenuse eest tasumise kohustus omavalitsusel. Kui inimesel puuduvad piisavad sissetulekud ja ka vara, mille arvelt oleks võimalik oma vajadusi rahuldada, tekib abivajajal õigus saada elatist oma ülalpidamiskohustusega pereliikmetelt. Kui KOV on teinud kindlaks, et inimene vajab toimetulekuks teenust, tuleb kohalikul omavalitsusel teenust korraldada sõltumata sellest, kas teenusesaaja või tema ülalpidajad näitavad üles tahet teenuse eest maksta või katkestavad teenuse eest tasumise. See tähendab, et KOV ei tohiks jätta teenust osutamata põhjusel, et teenust vajava inimese ülalpidajatega ei ole kontakti saavutatud või käib arutelu ülalpidamiskohustuse täitmise üle. Samuti ei tohi ülalpidajatega inimesele jätta teenus korraldamata või asetada nad teenuskoha järjekorras kaugemale positsioonile kui ülalpidajateta inimesi.

Juhul, kui ülalpidamiskohustusega inimesega ei ole võimalik saavutada kokkulepet teenuse eest tasumiseks või ta katkestab teenuse eest tasumise, siis on KOV-i võimalik tagasiulatuvalt ülalpidamisele kuluv summa ülalpidajatelt tagasi nõuda.¹⁴

2.2 Ülalpidamiskohustus

Joonis 2. Ülalpidamiskohustuse skeem

¹⁴ RKTko asjas nr 3-2-1-67-15, p-d 13 ja 14

- **Õigustatud isikute järjestus**

Ülalpidamise saamise järjestust tuleb silmas pidada näiteks juhul, kui täisealisel inimesel on endal alaealise lapse ülalpidamiskohustus ja samal ajal oma vanema ülalpidamiskohustus, kuid mõlema ülalpidamiseks raha ei jätku, vabaneb ta oma vanema ülalpidamiskohustusest. Juhul, kui eakal inimesel on abikaasa, on abikaasa kohustatud ülalpidamist andma enne abivajava inimese teisi sugulasi.

- **Ülalpidamiskohustusest vabanemine**

Inimesel on võimalik vabaneda ülalpidamiskohustusest selles ulatuses, milles ta ei ole tema muid kohustusi ja varalist seisundit arvestades võimeline andma teisele inimesele ülalpidamist, kahjustamata enese tavalist ülalpidamist. Kohtupraktikas on asunud seisukohale, et ülalpidamist andma kohustatud inimene ei pea oma kohustuse täitmiseks maha müüma enda perekonna elukohaks olevat kinnisasja, kuivõrd see kahjustab kohustatu tavapärast elukorraldust.

Teatud juhtudel võib kohus vabastada kohustatud inimese ülalpidamiskohustuse täitmisest või seda ajaliselt piirata või elatise suurust vähendada, kui kohustuse täitmist on äärmiselt ebaõiglane nõuda. Perekonnaseadus nimetab selliste olukordadena juhtumeid, kui ülalpidamist vajav inimene on varasemalt jämedalt rikkunud oma ülalpidamiskohustust, näiteks ei ole abivajav vanem osalenud varasemalt laste kasvatamises ega tasunud elatist. Ülalpidamiskohustusest võib vabastada juhul, kui abivajadus on tekkinud tema enda ebamõistliku käitumise tagajärjel. Näiteks on inimene muutnud ennast abivajajaks, kui on raisanud oma vara ja kahjustanud oma ise oma tervist. Ülalpidamiskohustuse täitmisest saab vabastada üksnes kohus.

3. Isikuandmete töötlemine sotsiaalteenuste puhul

Üldine eeldus sotsiaalteenuste saamiseks on, et inimene esitab taotluse mingi teenuse saamiseks. Peale taotluse esitamist toimubki andmete töötlemine ennekõike seaduse alusel – üldreeglina ei ole sel juhul tegemist isikuandmete töötlemisega isiku nõusolekul, kuna valdavalt on isikuandmetega seotud toimingud kirjas seaduses. Kui mingi teenuse osutamine ei ole reguleeritud konkreetse eriseadusega (sh pole isikuandmete töötlust ette nähtud), siis on tegemist isikuandmete töötlemisega isiku nõusoleku alusel. Näiteks abivajajale juhtumiplaani koostamiseks on vajalik tema nõusolek (alaealise korral annab nõusoleku tema seaduslik esindaja). Teenust või toetust taotledes on vajalik esitada teatud andmed teenuse osutajale, kuid alati on inimesel võimalik loobuda ka teenuse või toetuse saamisest, kui ta ei soovi oma andmeid avaldada.

Sotsiaalteenuste ja abi korraldus (sh ka andmete töötlemine) on reguleeritud ennekõike SHS-s, konkreetsemalt 2. ja 3. peatükis. Kui isikuandmete töötlemise ulatust pole SHS-s või selle alamaktis reguleeritud, siis tuleb arvestada isikuandmete kaitse seaduses (edaspidi *IKS*) toodud isikuandmete töötlemise põhimõtteid.¹⁵ See kehtib ka olukorras, kus sotsiaalteenust osutab mõni muu eraõiguslik isik.

Abivajajale sotsiaalhoolekandelist abi osutades toimub ka tema isikuandmete ning olenevalt olukorrast ka delikaatsete isikuandmete töötlemine omavalitsuses või Sotsiaalkindlustusametis. Samuti võib abi andmine eeldada mitme asutuse koostööd, mis tähendab, et erinevate asutuste vahel toimub abivajaja isikuandmete vahetamine.

Kui SHS-is või mõnes muus õigusaktis ei ole konkreetsemalt ära määratletud, millist teavet peavad asutused omavahel vahetama, siis tuleb teabe vahetamisel arvestada IKS §-s 14 sätestatud isikuandmete töötlemise põhimõtetega, sh

- seaduslikkuse põhimõtet – isikuandmeid võib koguda vaid ausal ja seaduslikul teel;
- eesmärgikohasuse põhimõtet – isikuandmeid võib koguda üksnes määratletud ja õiguspäraste eesmärkide saavutamiseks ning neid ei või töödelda viisil, mis ei ole andmetöötlemise eesmärkidega kooskõlas;
- minimaalsuse põhimõtet – isikuandmeid võib koguda vaid ulatuses, mis on vajalik määratletud eesmärkide saavutamiseks.

Isikuandmete töötlemise nõusolek ei ole vajalik, kui isikuandmete töötlemise õiguslikuks aluseks on avaliku võimu teostamine.¹⁶ Nõusoleku küsimine on

---

¹⁵ Isikuandmete kaitse seadus (edaspidi *IKS*) § 14

¹⁶ Näited: KOV-i poole abi saamiseks pöördunud inimese abivajaduse hindamine ja sellele vastava abi osutamine on KOV-ile seadusega pandud avalik ülesanne; HMS § 7 lg 5 tulenevalt võib haldusorgan haldusmenetluses haldusakti andmise, toimingu tegemise või halduslepingu sõlmimise eesmärgil

asjakohane eelkõige olukorras, kus isikul on reaalselt võimalik otsustada oma (või lapse või eestkostetava) isikuandmete töötlemise üle. Laste isikuandmed vajavad töötlemisel erilist kaitset, kuna laps ei pruugi täielikult mõista andmetöötlusega kaasnevaid ohtusid, tagajärgi ja kaitsemeetmeid. Seepärast annab alaealise andmete töötlemiseks nõusoleku tema lapsevanem või eestkostja. Kui teenust saav inimene võtaks isikuandmete töötlemise nõusoleku tagasi, siis jääks ikkagi avaliku võimu teostamise alus kehtima isikuandmete töötlemiseks. Isikuandmete töötlemise nõusolek on vabatahtlik ja tagasivõetav, seega nõusoleku tagasivõtmine muudaks võimalikuks KOV-il sotsiaalteenuse korraldamise.

Kui KOV täidab oma kohustuslikke ülesandeid, on tal teistelt ametkondadelt õigus saada informatsiooni:

- haldusorganite vahelise ametiabi alusel;¹⁷
- samuti koostöökohustuse alusel kolmandate isikutega, nt tervishoid.¹⁸

Ametiabi võib taotleda muu hulgas, kui haldusülesande täitmiseks on vaja andmeid, mis haldusorganil puuduvad või mida haldusorgan ei ole võimeline välja selgitama või haldusülesande täitmiseks on vaja teise haldusorgani valduses olevaid dokumente või muid tõendeid.¹⁹ Näiteks võib sotsiaaltöötaja vajada politseilt andmeid abivajaja inimesega kokku puutunud teiste inimeste kohta, aidata välja selgitada inimese asukohta või abi eluruumi sisenemisel. Ametiabi taotluses esitatakse ametiabi taotlemise eesmärk ja selle õiguspärasus ning abi laad.²⁰

Igasuguse isikuandmete töötlemise (sh isikuandmete edastamise) korral tuleb rakendada isikuandmete kaitseks organisatsioonilisi, füüsilisi ja infotehnilisi turvameetmeid. Need nõuded kehtivad nii ametiasutustele, kui ka eraõiguslikele juriidilistele isikutele.²¹

Teabevaldaja peab pidama arvestust, kellele, mis eesmärgil, millal, millisel viisil ja millist asutusesiseseks kasutamiseks tunnustatud isikuandmeid sisaldavat teavet väljastati²². Näiteks, kui uurimisasutus küsib menetluse raames teiselt riigiasutuselt teavet inimese kohta, siis selle tegevuse osas peab jääma maha mingi jälg või märk (nt dokumendihaldussüsteemi).

Millist andmete edastamise viisi valida? Teabe edastamiseks on mitmeid võimalusi alates lihtpostist krüpteeritud kujul andmete saatmiseni. Selleks, et otsustada, millist

---

töödelda isikuandmeid menetletavas asjas vajalike asjaolude kohta, kui seadusega või selle alusel antud õigusaktidega ei ole ette nähtud teisiti.

¹⁷ Halduskoostöö seadus (edaspidi *HKTS*) § 17 lg 1

¹⁸ SÜS § 9 lg 1

¹⁹ HKTS § 18 lg 1.

²⁰ HKTS § 19 lg 1.

²¹ Üldnõuded isikuandmete töötlemiseks tulenevad IKS § 43.

²² Avaliku teabe seadus (edaspidi *AvTS*) § 39 lg 2

andmete edastamise viisi valida, tuleks läbi mõelda, milline on edastamisele kuuluv andmete koosseis ja maht. Mida delikaatsemat laadi on andmed ning mida suurem on andmete maht ja nende volitamata töötlemise oht, seda tõhusamalt tuleb andmeid nende edastamisel kaitsta. Rääkides abivajaja andmetest, moodustavad suure osa edastamisele kuuluvast teabest ilmselt just delikaatsed isikuandmed. Kuigi seadusandja ei ole reguleerinud, millist konkreetset andmete edastamise viisi tuleb delikaatsete isikuandmete töötlemise korral kasutada, peab andmete edastamine toimuma turvaliselt.

Piiranguga teabe edastamiseks Eesti inimestele on esimese valikuna soovitatav kasutada ametlikku e-posti (isikukood@eesti.ee, registrikood@eesti.ee). Need, kes on selle endale seadistanud või sisestanud eesti.ee teabeväravasse oma mobiiltelefoni numbri, on ühtlasi aktseptinud ametliku e-posti kasutustingimusi.²³ Nii antakse nõusoleku menetlusdokumentide elektrooniliseks kättetoimetamiseks, kui nõusolek on seaduse kohaselt vajalik.²⁴

Kui abivajaja leiab, et isikuandmete töötlemisel rikutakse tema õigusi, on tal õigus pöörduda Andmekaitse Inspektsiooni või kohtu poole, kui seaduses ei ole sätestatud teistsugust vaidlustamise korda.²⁵ Siiski on kasulikum enne kaebuse esitamist küsida isikuandmete töötlejalt selgitusi enda isikuandmete töötlemise osas. Kui antud selgitused ei rahulda, siis alles kasutada IKS §-s 24 toodud õigust. Kui isikuandmete töötlemisel on rikutud abivajaja õigusi, on abivajajal õigus nõuda temale tekitatud kahju hüvitamist:

- 1) riigivastutuse seaduses sätestatud alustel ja korras, kui õigusi rikuti avaliku ülesande täitmise käigus või
- 2) võlaõigusseaduses sätestatud alustel ja korras, kui õigusi rikuti eraõiguslikus suhtes.

Kahjude hüvitamise nõudega on võimalik pöörduda isikuandmete töötleja poole või kohtusse.

---

²³Kasutustingimused:

https://www.eesti.ee/est/teemad/kodanik/riigiportaali_abi/eesti_ee_teavitusteenuse_kasutustingimused.

²⁴ Nõusolek on vajalik HMS kohaselt § 27 lg 2.

²⁵ IKS § 24 lg 4.

4. Teabe avaldamine

Kui üldine eeldus sotsiaalteenuse saamiseks on, et inimene esitab taotluse mingi teenuse saamiseks, siis kohaliku omavalitsuse asutustele esitatavate avalduste ja muude dokumentide vormid ja nende täitmise juhendid tuleb avalikustada veebilehel.²⁶ Loetelu teabest, mille KOV on kohustatud oma veebilehel avalikustama tuleb avaliku teabe seadusest. Lisaks veebilehele võib teabe avalikustada ka tele- ja raadioprogrammis või trükiajakirjanduses, ametlikus väljaandes ning dokumendi väljapanekuga üldiseks tutvumiseks KOV-is või rahvaraamatukogus.²⁷ KOV tagab ennast puudutava teabe aktuaalsuse ja ülevaatlikkuse Eesti teabeväravas ning teabe edastamise.²⁸

Peale seadusest tuleneva on teabevaldajatel võimalus oma veebilehel avalikustada ka muud teavet, mida peetakse vajalikuks avalikustada. Kui avalik teave ei ole asutuse veebiküljel, on õigus saada infot teabenõude korras. Mida rohkem ja paremini on teave avalikustatud, seda vähem on vaja tegeleda teabenõuete täitmisega.

---

²⁶ AvTS § 28 lg 1 p 4, § 29 lg 1, § 31 lg 2

²⁷ AvTS § 29 lg 2.

²⁸ AvTS § § 32¹ lg 4.